

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

З РОЗДІЛУ «ДІЇ» ДО ПАКЕТУ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

**Erasmus+ KA220-SCH Стратегічне партнерство у
сфері шкільної освіти ЦИФРОВІ КОМІКСИ ПРО
МІГРАЦІЮ**
2023-1-TR01-KA220-SCH-000166103

Проект фінансується за рахунок програми «Еразмус+» Європейського Союзу. Однак Європейська комісія та Національне агентство Туреччини не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в цьому матеріалі.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Від дій до рекомендацій:

Набір для учнів

Учні займають центральне місце в освіті, суспільстві та майбутньому Європейського Союзу, оскільки вони є не лише споживачами знань, а й активними учасниками соціального, економічного та демократичного розвитку. У рамках освітніх систем учні визначають мету викладання, навчання, інновацій та інституційного вдосконалення, а їхній різноманітний досвід та перспективи збагачують освітнє середовище та сприяють створенню більш інклюзивних форм генерування знань. На суспільному рівні студенти представляють наступне покоління громадян, працівників, лідерів та ініціаторів змін, чії компетенції, цінності та прагнення формуватимуть соціальну згуртованість, економічне процвітання та демократичну стійкість. Їхня залученість до громадського життя, критичне мислення та участь у публічних дебатах є особливо важливими для вирішення сучасних викликів, таких як соціальна нерівність, цифрова трансформація, міграція, зміна клімату та політична поляризація. Для Європейського Союзу студенти мають стратегічне значення як ключові учасники формування спільної європейської ідентичності, заснованої на демократичних цінностях, міжкультурному взаєморозумінні та соціальній солідарності. За допомогою освітніх ініціатив, таких як програми мобільності, транскордонне співробітництво та політика навчання протягом усього життя, ЄС визнає студентів важливими зацікавленими сторонами у зміцненні європейського громадянства, сприянні соціальній інклюзії, підвищенні конкурентоспроможності та забезпеченні довгострокової стійкості європейського проєкту. Отже, інвестиції в студентів є не лише освітнім пріоритетом, а й соціальним, економічним та політичним імперативом для майбутнього Європи.

Міграція та збройні конфлікти мають глибокий і часто довготривалий вплив на освітні траєкторії дітей, їхнє психосоціальне благополуччя та можливості соціальної інтеграції. Дослідження послідовно демонструють, що вимушене переселення внаслідок війни порушує відвідування школи, перериває безперервність навчання та збільшує ризик освітньої ізоляції, бідності та соціальної маргіналізації. Громадянська війна в Сирії та російське вторгнення в Україну спричинили одні з найбільших криз

Проект фінансується за рахунок програми «Еразмус+» Європейського Союзу. Однак Європейська комісія та Національне агентство Туреччини не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в цьому матеріалі.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

переміщення дітей у новітній історії, змусивши мільйони дітей продовжувати навчання в умовах нестабільності, травматичного досвіду та невизначеності. Дослідження щодо дітей-біженців із Сирії показують, що мовні бар'єри, дискримінація, перерви у навчанні, економічні труднощі та обмежений доступ до освітніх ресурсів часто перешкоджають успішній інтеграції в школу та досягненню високих навчальних результатів (Çelik & İçduygu, 2019; Fazel et al., 2012; Guo et al., 2021). Аналогічно, дослідження щодо українських дітей підкреслюють, як вплив насильства, переміщення, тривале онлайн-навчання, руйнування шкіл та психологічний стрес негативно позначилися як на участі в освітньому процесі, так і на соціально-емоційному розвитку. Школи в країнах, що приймають біженців, часто відіграють вирішальну роль у відновленні звичного ритму життя, стабільності, почуття приналежності та стійкості серед переміщених дітей, проте залишаються значні нерівності в доступі до якісної освіти та послуг підтримки. Останні наукові дослідження ще раз підкреслюють, що освітні заклади відіграють вирішальну роль не лише у відновленні академічних досягнень, а й у наданні допомоги з урахуванням пережитої травми, реконструкції ідентичності та соціальної інклюзії дітей, які постраждали від війни (Бухарі, 2025; Коле, 2026; Мірі, 2024). Отже, освіту слід розглядати не лише як послугу, надання якої перервано внаслідок конфлікту та міграції, а як фундаментальний захисний механізм, що підтримує добробут дітей, їхню стійкість та майбутні життєві перспективи в умовах переміщення та кризи.

Дослідження підкреслює важливість інклюзивної стратегії та заходів, що впроваджуються у школах та класах. Однак оцінка інклюзивних та спрямованих на залучення учнів заходів, методик навчання чи інтервенцій рідко проводиться з метою формування рекомендацій щодо політики. Програми втручання, спрямовані на окремі випадки, або політика, що реалізується урядом, є перспективними для покращення інклюзії в умовах міграції, проте перші потребують узагальнення, а другі — достовірних даних для досягнення кращих результатів. Таким чином, реалізація та модулі DICOMI піддаються оцінці зацікавленими сторонами у сфері освіти під час невеликих зустрічей та семінарів у рамках робочого пакету 4 (WP4) проєкту DICOMI. Під час цих зустрічей та обговорень були сформульовані такі ключові рекомендації щодо політики:

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Інклюзивна освіта як освітня філософія

Учасники з Німеччини, Нідерландів, Швеції, Туреччини та України послідовно наголошували, що інклюзивну освіту слід розглядати як постійну освітню мету та керівну філософію, а не як тимчасову політичну ініціативу. Під час невеликих зустрічей учасники стверджували, що інклюзія має стати невід'ємною складовою освітніх систем, інтегрованою в навчальні програми, педагогічні практики, шкільну культуру та інституційні структури. Вони наголошували, що інклюзивна освіта не повинна обмежуватися задоволенням потреб конкретних груп у певні моменти, а має сприяти рівній участі, повазі до різноманітності та почуттю приналежності для всіх учнів. Учасники розглядали інклюзію як демократичний освітній принцип, що підтримує соціальну справедливість та соціальну згуртованість у дедалі більш різноманітних європейських суспільствах. У цьому контексті вони закликали національні та європейські освітні системи вийти за межі короткострокових політичних заходів і прийняти інклюзію як стійку та всеосяжну освітню філософію, яка лежить в основі прийняття рішень у сфері освіти на всіх рівнях.

Повторюваною темою у всіх країнах була важливість створення реальних можливостей для учнів із різних соціальних, культурних, мовних та міграційних середовищ, щоб вони могли навчатися разом та брати участь у спільних заходах. Учасники підкреслили потенціал цифрових коміксів як інноваційного педагогічного інструменту для сприяння діалогу, емпатії та міжкультурного взаєморозуміння серед учнів. Представляючи різноманітні наративи та точки зору, цифрові комікси можуть спонукати учнів до рефлексії щодо різних життєвих досвідів, піддавати сумніву стереотипи та розвивати навички прийняття іншої точки зору. Учасники з Німеччини та Нідерландів особливо наголосили на цінності навчання, заснованого на розповідях, для сприяння взаєморозумінню між учнями з різноманітного середовища, тоді як учасники зі Швеції та Туреччини зазначили, що спільні заходи з цифрового сторітелінгу можуть зміцнити стосунки між однолітками та створити більш інклюзивне навчальне середовище. Протягом усіх зустрічей учасники дійшли згоди, що навчальні матеріали мають відображати різноманітність сучасних суспільств та надавати учням можливості усвідомлювати власну ідентичність, досвід та культуру в рамках навчальної програми. Таке відображення було визнано необхідним для формування почуття приналежності та

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

визнання досвіду учнів, які часто маргіналізуються або недостатньо представлені в освітньому середовищі.

Учасники також приділили значну увагу освітнім проблемам дітей, які зазнали наслідків міграції, переміщення та збройного конфлікту, особливо з огляду на тривалі наслідки війни в Україні та більш широкі міграційні потоки по всій Європі. Вони наголосили, що інклюзивна освіта вимагає не лише рівного доступу до можливостей навчання, а й постійної емоційної, психологічної та інституційної підтримки. Учасники з України підкреслили глибокі освітні та емоційні виклики, з якими стикаються діти, переміщені внаслідок війни, зокрема травми, перерву в навчанні, невизначеність та труднощі з адаптацією до нового освітнього середовища. Подібні занепокоєння висловили учасники з Німеччини, Швеції, Нідерландів та Туреччини, де школи дедалі частіше приймають учнів-біженців та мігрантів. Учасники стверджували, що вчителі самотужки не можуть задовольнити складні потреби дітей, які постраждали від війни, та наголосили на важливості скоординованої підтримки за участю шкільних психологів, психологів, сімей, неурядових організацій, громадських служб та спеціалізованих установ. Вони стверджували, що інклюзивна освіта має ґрунтуватися на цілісному підході, який враховує як академічне, так і соціально-емоційне благополуччя, даючи змогу переміщеним дітям не лише досягати успіхів у навчанні, а й відновлювати почуття безпеки, приналежності та надії на майбутнє. У цьому сенсі інклюзія розглядалася як колективна й постійна відповідальність, що вимагає довгострокової відданості з боку освітніх установ та суспільства в цілому.

Комікси як ефективний навчальний метод

Учасники невеликих зустрічей погодилися, що цифрові комікси є цікавим, доступним та педагогічно цінним засобом для висвітлення тем, пов'язаних із міграцією, ідентичністю, різноманітністю та соціальною інклюзією. Поєднання візуального оповідання та наративної структури було визнано особливо ефективним у допомозі учням осмислити складні соціальні реалії, які інакше може бути важко зрозуміти за допомогою традиційних навчальних матеріалів. Учасники наголосили, що цифрові комікси можуть зробити абстрактні поняття більш конкретними та зрозумілими, подаючи їх через особисті історії, персонажів та повсякденні переживання. Як результат, комікси розглядалися як потужні інструменти для стимулювання дискусій у класі, заохочення критичного мислення та розвитку емпатії як серед учнів-мігрантів,

Проект фінансується за рахунок програми «Еразмус+» Європейського Союзу. Однак Європейська комісія та Національне агентство Туреччини не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в цьому матеріалі.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

так і серед місцевих учнів. Замість того, щоб розглядати їх як окремі ресурси чи епізодичні допоміжні матеріали, учасники рекомендували інтегрувати цифрові комікси в цілий ряд навчальних дисциплін, зокрема вивчення мов, суспільствознавство, громадянську освіту та міжкультурні навчальні заходи. Така інтеграція дасть змогу освітянам пов'язати навчальний зміст із реальним життєвим досвідом учнів, водночас сприяючи глибшому зануренню в питання різноманітності, приналежності та соціальної справедливості.

Учасники також наголосили, що цифрові комікси не слід використовувати лише як пасивний матеріал для читання, а як активні та творчі педагогічні інструменти, що дають учням можливість створювати, передавати та ділитися власними розповідями. У процесі створення коміксів учні можуть перетворювати особистий досвід, емоції та погляди на змістовні історії, тим самим зміцнюючи як навички самовираження, так і комунікативні вміння. Візуальний та мультимодальний характер коміксів було визнано особливо цінним для учнів із різноманітним мовним досвідом, оскільки це дозволяє їм передавати ідеї, виходячи за межі мовних обмежень. Учасники зазначили, що візуальне розповідання історій часто робить складні соціальні проблеми більш цікавими, приємними та запам'ятовуваними, ніж традиційні тексти, що підвищує мотивацію учнів до навчання та участі. Відповідно, вони стверджували, що комікси слід інтегрувати як основний засіб соціально-емоційного навчання (SEL), що дасть учням змогу досліджувати емоції, стосунки, ідентичність та приналежність у творчий та освітній спосіб. Читаючи та створюючи комікси, учнів заохочують до прийняття іншої точки зору та розвитку здатності «бачити очима інших» — навички, яка є необхідною для виховання емпатії та міжкультурного розуміння.

Особливо важливою темою, що викристалізувалася під час обговорень, став потенціал цифрових коміксів у наданні підтримки дітям, які постраждали від міграції, вимушеного переселення та війни. Учасники підкреслили, що комікси можуть допомогти учням опрацювати емоційні та психологічні наслідки вимушеної міграції, створюючи безпечний простір для рефлексії, діалогу та розповіді історій. Завдяки розповідям, що зображують досвід вимушеного переселення, адаптації та приналежності, учні можуть краще зрозуміти виклики, з якими стикаються їхні однолітки-новоприбульці, та замислитися над власними упередженнями та ставленням. Учасники наголосили, що місцевих учнів слід заохочувати замислитися над тим, як Проект фінансується за рахунок програми «Еразмус+» Європейського Союзу. Однак Європейська комісія та Національне агентство Туреччини не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в цьому матеріалі.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

незнайомі школи, міста, ігрові майданчики, мови та спільноти можуть здаватися залякучими, ворожими або непривітними для дітей, які нещодавно прибули до нової країни. Таким чином, комікси можуть сприяти більшій чутливості до досвіду дітей-мігрантів та біженців, одночасно зміцнюючи соціальну згуртованість у школах. Учасники рекомендували використовувати комікси в різних освітніх контекстах, зокрема під час уроків у класі, семінарів, групових дискусій, мовних занять та ініціатив проектного навчання. Вони стверджували, що ці матеріали мають значну освітню цінність і не повинні сприйматися лише як розвага чи допоміжні ресурси. Натомість цифрові комікси слід визнати значущими педагогічними інструментами, що сприяють розвитку емпатії, критичного мислення, творчості, комунікації та міжкультурної компетентності — навичок, які стають дедалі важливішими для активної громадянської позиції та участі в різноманітних європейських суспільствах.

Рух до цифровізації через комікси

Учасники розглядали проєкт DICOMI як цінний внесок у цифровізацію освіти, оскільки він поєднує інноваційні цифрові інструменти з цікавим педагогічним контентом, що заохочує активне навчання. Замість того, щоб розглядати цифровізацію лише як набуття технічних навичок, учасники стверджували, що освітня цифровізація має заповнити прогалину між технологічною компетентністю та творчим самовираженням. У цьому контексті модулі DICOMI були визнані ефективними інструментами цифрового навчання, що дають змогу учням взаємодіяти з технологіями змістовно та цілеспрямовано. Учасники наголошували, що цифровізація має сприяти тому, щоб учні стали активними навчальниками, які використовують технології для передачі ідей, вирішення проблем та залучення до обговорення соціальних питань. Завдяки інтеграції цифрових коміксів у навчальні заходи учні можуть розвивати цифрову грамотність, одночасно досліджуючи такі теми, як міграція, різноманітність, інклюзія, людська гідність та демократичні цінності. Цей подвійний фокус вважався особливо важливим, оскільки він гарантує, що технологічний розвиток залишається пов'язаним із ширшими освітніми цілями, пов'язаними з громадянськістю, соціальною відповідальністю та міжкультурним взаєморозумінням.

Повторною рекомендацією, що лунала на всіх зустрічах, було те, що учнів слід розглядати не лише як споживачів цифрового контенту, а й як його творців. Учасники наголосили на важливості використання інструментів Web 2.0 та цифрових платформ,

Проект фінансується за рахунок програми «Еразмус+» Європейського Союзу. Однак Європейська комісія та Національне агентство Туреччини не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в цьому матеріалі.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

які дають змогу учням проектувати, розробляти та ділитися власними цифровими коміксами. Створюючи історії, персонажів та візуальні наративи, учні активно залучаються до процесів створення цифрового контенту, комунікації та самовираження. Учасники стверджували, що поєднання розповіді історій з інтерактивними цифровими інструментами може значно підвищити зацікавленість учнів, водночас зміцнюючи низку компетентностей, зокрема цифрову грамотність, комунікативні навички, креативність, здатність до співпраці та впевненість у собі. Процес створення цифрових коміксів було визнано особливо цінним, оскільки він дає учням змогу перетворювати складні соціальні проблеми на змістовні розповіді, що сприяє рефлексії та критичному мисленню. Створюючи власні історії, учні стають активними учасниками процесу формування знань, розвиваючи здатність передавати досвід та погляди у творчий та технологічно досконалий спосіб. Такий досвід тісно узгоджується із сучасними освітніми підходами, що наголошують на самостійності учнів, їхній участі та розвитку навичок ХХІ століття.

Учасники також наголосили, що успішна реалізація навчання на основі цифрових коміксів залежить від належної інституційної підтримки та інвестицій у цифрову інфраструктуру. Хоча цифрові комікси та інтерактивні модулі відкривають значні освітні можливості, учасники зазначили, що їхня ефективність може бути обмеженою, коли школи не мають відповідних технологічних ресурсів, надійного доступу до Інтернету або відповідних цифрових пристроїв. Відповідно, вони висловили думку, що школи та органи освіти повинні модернізувати цифрову інфраструктуру для підтримки інноваційних навчальних середовищ та забезпечення рівного доступу для всіх учнів. Рівний доступ було визнано особливо важливим для зменшення цифрової нерівності та забезпечення того, щоб учні з різних соціально-економічних та міграційних середовищ могли скористатися можливостями цифрового навчання. Учасники наголосили, що ретельно спланована інтеграція цифрових інструментів може сприяти не лише розвитку цифрових компетентностей, а й створенню більш інклюзивних та партисипативних форм освіти. У цьому сенсі проєкт DICOMI розглядався як зразок того, як цифровізацію можна використовувати для сприяння як технологічній грамотності, так і змістовному залученню до демократичних цінностей, соціальної інклюзії та міжкультурного діалогу в сучасних європейських системах освіти.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Проект фінансується за рахунок програми «Еразмус+» Європейського Союзу. Однак Європейська комісія та Національне агентство Туреччини не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в цьому матеріалі.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Посилання

- Boukhari, S. (2025). Дитина-біженець у контексті міжособистісних відносин: підходи до освітньої інклюзії, що враховують травматичний досвід та культурні особливості. *Education Sciences*, 15(6), 649. <https://doi.org/10.3390/educsci15060649>
- Челік, Ч., та Ічдуйгу, А. (2019). Школи та діти-біженці: випадок сирійців у Туреччині. *International Migration*, 57(2), 253–267. <https://doi.org/10.1111/imig.12488>
- Фазел, М., Рід, Р. В., Пантер-Брік, К., та Стейн, А. (2012). Психічне здоров'я дітей-переселенців та дітей-біженців, які отримали притулок у країнах з високим рівнем доходу: фактори ризику та захисту. *The Lancet*, 379(9812), 266–282. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60051-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60051-2)
- Гуо, Ю., Маїтра, С., та Гуо, С. (2021). Дослідження початкової шкільної інтеграції дітей-біженців із Сирії. *International Migration*, 59(6), 172–185. <https://doi.org/10.1111/imig.12829>
- Коле, Дж. (2026). Педагогіка, що враховує травматичний досвід, та залучення учнів-біженців до навчального процесу в австралійських школах: систематичний огляд. «Журнал дитячої та підліткової травми». Попередня онлайн-публікація. <https://doi.org/10.1007/s40653-026-00903-5>
- Мірі, М. А. (2024). Інтегрована концептуальна модель для покращення освіти біженців. *British Educational Research Journal*, 50(4), 2204–2223. <https://doi.org/10.1002/berj.4005>